

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra Sociální práce

Lucie Lebedová

Příprava mladých lidí z dětského domova na odchod z péče ve
Středočeském kraji

Preparation of teenagers from the orphanage for the leave from
institutional care in the Central Bohemia Region

Bakalářská práce

Praha 2017

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Příprava mladých lidí z dětského domova na odchod z péče ve Středočeském kraji“ vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala lidem, kteří mi byli nápomocni v době psaní této práce.

Nejprve bych chtěla poděkovat PhDr. Haně Pazlarové Ph.D. za odborné vedení mé práce a pomoc při jejím zpracování.

Velký dík patří také všem respondentům dětem z dětských domovů a jejím vychovatelkám a vychovatelům za jejich čas, ochotu a otevřenost pro výzkum.

Také bych ráda poděkovala PhDr. Markétě Habermannové za její čas a vstřícnost při konzultaci s výzkumnou částí.

Klíčová slova (česky)

děti, dospívající mládež, náhradní výchovná péče, ústavní péče, odchod z dětského domova, osamostatňování, příprava na samostatný život

Klíčová slova (anglicky):

Children, youth, foster care, institutional care, leaving orphanage, adult life preparation, independence, self-reliance,

Abstrakt (česky)

Cílem práce je zhodnotit přípravu mladých lidí, kteří prožili alespoň část svého dětství v ústavní výchově, na odchod z péče. Teoretická část mé práce se skládá ze čtyř kapitol.

V druhé kapitole jsou popsány důvody, proč jsou děti umisťovány do náhradní péče a nevyrostají v rodině, která je pro vývoj člověka nejdůležitější.

Třetí kapitola je věnována náhradní výchovné péči, která je rozdělena na náhradní rodinnou výchovu a ústavní péči.

Největším problémem, se kterým se potýká ústavní péče, je psychická deprivace, která je popsána ve čtvrté kapitole.

Pátá kapitola je věnována osamostatnění dětí a zákonům, které to regulují.

Na závěr v šesté kapitole jsou zmíněné možnosti vzdělávání mládeže mimo dětský domov, které jsou nejčastěji připravované nestátními organizacemi.

V praktické části jsem se zaměřila na výchovu konkrétních dětských domovech ve Středočeském kraji.

K získání závěrů o přípravě na odchod z péče jsem použila rozhovory s vychovateli domova a také s mladými lidmi žijícími v tomtéž domově, které v blízké době čeká osamostatnění.

Abstract (in English):

The goal of this thesis is to evaluate readiness of youth living at least partially in institutional care for leaving the institution. Theoretical part of my work consists of four chapters. The second chapter describes reasons for institutionalization and not keeping them in families, which are important for human matureness.

The third chapter revolves around foster care and institutional care.

The biggest challenge for institutional care, psychic deprivation, is described in chapter four.

The fifth chapter describes laws about leaving institutional care.

The sixth and final chapter mentions additional educational possibilities for youth facilitated by NGOs.

The empirical part of the thesis is focused on specific orphanages in Central Bohemia region.

The summary is based on interviews with tutors and youth from the same orphanage preparing for independence.

OBSAH

OBSAH	7
SEZNAM ZKRATEK:	7
1 ÚVOD	8
2 RODINA	9
3 NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE	11
3.1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	11
3.1.1 <i>Pěstounská péče</i>	11
3.1.2 <i>Osvojení</i>	12
3.2 ÚSTAVNÍ PÉČE	13
3.2.1 <i>Kojenecký ústav</i>	15
3.2.2 <i>Diagnostický ústav</i>	16
3.2.3 <i>Dětský domov</i>	16
3.2.4 <i>Dětský domov se školou</i>	18
3.2.5 <i>Výchovný ústav</i>	18
4 PSYCHICKÁ DEPRIVACE	20
5 LEGISLATIVNÍ OPATŘENÍ	23
5.1 DOBA POBYTU V ZAŘÍZENÍ	23
5.2 POSKYTNUTÍ FINANČNÍ POMOCI	23
6 PŘÍPRAVA NA ODCHOD Z DD	25
6.1 ŽIVOT NANEČISTO	26
6.2 OTEVŘÍ DVEŘE	26
6.3 LETNÍ DŮM	27
6.4 PATRON	27
7 PODOBNÉ VÝZKUMY	29
8 KVALITATIVNÍ VÝZKUM	30
8.1 CÍLE VÝZKUMU	30
8.2 FORMULACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	30
8.3 POPIS METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	30

8.3.1	<i>Metodologický rámec výzkumu</i>	30
8.3.2	<i>Popis výzkumného souboru</i>	31
8.3.3	<i>Etické otázky výzkumu</i>	34
8.3.4	<i>Časový harmonogram</i>	34
8.4	VÝSTUPY Z VÝZKUMU	34
8.5	ANALÝZA DAT	34
8.5.1	<i>Dětský domov Racek</i>	34
8.5.2	<i>Dětský domov Nové Strašecí</i>	40
8.6	DISKUSE	44
8.7	DISKUSE K ZÍSKANÝM VÝSLEDŮM	44
8.8	DISKUSE K METODOLOGII	48
9	ZÁVĚR	50
10	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	51
	PŘÍLOHA 1.	I
	PŘÍLOHA 2.	III

Seznam zkratk:

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dětí

NRP – náhradní rodinná péče

ÚV – ústavní výchova

DÚ – diagnostický ústav

DD – dětský domov

DDŠ – dětský domov se školou

VÚ – ústavní výchova

1 Úvod

K myšlence napsat bakalářskou práci na téma Příprava mladých lidí z dětského domova na odchod z péče ve Středočeském kraji mě přivedla má odborná praxe v dětském domově Racek. Zde jsem měla možnost poznat chod domu, což mě přivádělo na mnoho otázek ohledně připravenosti dětí na samostatný život. Většina z nás má možnost vyrůstat ve své rodině a postupně se všem dovednostem naučit nebo jim přihlížet při běžném chodu domácnosti. Děti z dětských domovů tuto možnost nemají a když se postaví na vlastní nohy, nemají se na rozdíl od nás kam vrátit.

Ústavní forma náhradní výchovné péče je stále nejčastější místo pro umístování dětí bez funkčního sociálního zázemí. Zde jsou děti vychovávány v kolektivním prostředí, které se ze všech náhradních forem výchovné péče nejméně podobá rodinnému uskupení. Ale aby zde nebyla jen kritika, musím uznat, že zaměstnanci v ústavní péči se snaží o co nejlepší podmínky pro děti, které zde vyrůstají, bohužel nikdy nebudou srovnatelní s rodinným zázemím.

Vstup do samostatného života je obtížný krok pro každého z nás. Většina mladých lidí má v této fázi svého života oporu v rodině. Ale děti z ústavní péče se v této situaci ocitají sami, bez rodinné podpory. Mladí lidé, kteří prožili svůj dosavadní život v dětských domovech mají po jeho opuštění v mnoha případech velké problémy. Je pro ně obtížné si najít a udržet zaměstnání s čímž je spojená finanční nejistota, která je podpořena neschopností hospodaření s penězi. Je proto velice důležité, aby byly děti na tento krok pořádně připraveny. Děti vyrůstající v rodině se mají kam vrátit, když se jim pokus o osamostatnění nepovede, mohou jim pomoci rodiče, nebo se vrací domů. Oproti tomu děti z výchovné péče mají jen jeden pokus, který se musí vydařit.

Proto bych se ve své práci ráda zaměřila na přípravu osamostatnění dětí v dětských domovech. V praktické části jsem prováděla rozhovory se zaměstnanci domovů a ptala jsem se, jak své děti poučují a připravují na život mimo ústavní výchovu. Pro srovnání jsem provedla rozhovory s mladými dospívajícími lidmi, kterým se odchod blíží. Ráda bych se dozvěděla, jak si přijdou připraveni na samostatný život a čeho se naopak bojí či jaké informace pro ně důležité postrádají.

2 Rodina

„Rodina je malá společenská skupina založená na manželství či pokrevním příbuzenství. Její členové (muž a žena, rodiče a děti, sourozenci, příbuzní, adoptované osoby) jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Rodina je nejdůležitější formou organizace soukromého života. Její formy a funkce však závisí na výrobně společenských vztazích a kulturní úrovni společnosti. Život rodiny je charakterizován specifickým spojením biologických, hospodářských, morálních, psychologických, právních a jiných procesů, v nichž se realizují jednotlivé funkce rodiny: reprodukční, ekonomická, výchovná, ochranná a další. Rodina zpětně působí na společenský život zvláště prostřednictvím výchovy mladé generace, ovlivňováním vývoje osobnosti členů rodiny a prací v domácnosti.“ (Matějček, 2000)

Psychiatr Pöthe definuje rodinu takto: *„Rodina jako instituce vznikla na počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím. Ze společenského hlediska je rodinné společenství definováno společným místem a společným sdílením radostných i tragických událostí.“ (Pöthe, 1996, str. 17)* Ale jak ve své knize uvádí Matějček *„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zda-li tihle „jeho lidé“ na to mají či nemají potvrzení z porodnice.“ (Matějček, 1994, s.16)*

V průběhu dějin procházelo rodinné uskupení mnohými změnami, od pospolu žijící mnogogenerační rodiny po moderní „nukleární“ rodinu, která se skládá pouze z rodičů a jejich dětí. V dnešní době se čím dál tím více ve společnosti setkáváme s takzvanou neúplnou rodinou, která je ve většině případech tvořena matkou a jejími dětmi. Matka samoživitelka to mnohdy nemá jednoduché, snaží se zajistit chod domácnosti po finanční stránce a u toho vychovávat své děti. Kontakt mezi rodičem a dítětem je velice důležitý pro jeho zdravý vývoj, ale v případě nezájmu rodiče o dítě, nebo absence rodiče z různých důvodů, může vést k závažným psychickým problémům na straně dětí. Proto je důležité podporovat rodinu ve vzájemném kontaktu.

Nejbližší osoby již od narození ovlivňují vývoj jedince a vytváří citové vazby. Tyto vazby mají dlouhodobý vliv a zapisují se trvale do duševního života dítěte. Jedinec si s sebou do života odnáší základní pojetí citů a modely chování jako své

vlastní dispozice či sklony. (Kořa, 2004, 38). Dále se dítě učí osvojovat základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti, poznává společenské události a učí se, jak na ně reagovat. Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje své místo a svojí roli ve společnosti. *„Stálá přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je dnes považována za nepostradatelnou podmínku zdravého duševního i tělesného vývoje dítěte. Další takovou podmínkou je bezpečí domova jako stabilního a chráněného prostředí. Obojí může dítěti poskytnout jen rodina, a to nezastupitelně.“* (Matoušek, 2003a, str. 9).

Ale ne v každé rodině můžeme nalézt vhodné podmínky pro zdravý vývoj dítěte. Příčiny špatné výchovy dětí mohou být objektivní, tedy nezávislé na vůli rodičů nebo subjektivní, které jsou vědomě ovlivněny rodiči. Situace, kdy pobyt dítěte v rodině ohrožuje jeho vývoj, rozdělujeme na ty, kdy se rodiče nemohou starat, nechtějí o ně pečovat nebo se neumějí postarat.

Mezi důvody, kdy se rodiče nemohou starat můžeme například zařadit přírodní živly, nezaměstnanost rodičů, rozpad rodiny, nástup do výkonu trestu, postižení rodiče, nebo smrt rodičů.

Rodiče, kteří nechtějí pečovat o své děti, mívají poruchu osobnosti, jsou to alkoholici, drogově závislí nebo si vůbec narození dítěte nepřáli. V těchto případech nejčastěji dochází k týrání a zneužívání dětí.

Nezralost nebo stáří rodičů vede k tomu, že se o své dítě nedokáží postarat.

Problém nastává i u rodičů, kteří nadměrně chrání své dítě. S tímto jevem se nejčastěji setkáváme u dětí jedináčků, kdy si rodiče své dítě nadměrně hýčkají, rozmazlují ho nebo naopak na něj nakládají příliš velké nároky a cíle, které jsou od něj očekávány.

Přesné vymezení situací ohrožující zdravý vývoj dítěte upravuje zákon č. 359/1999 Sb., jsou to závažné důvody, pro spolupráci mezi rodinou a sociální pracovníci z OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí). Tato spolupráce by měla vést k nápravě vzniklé situace v rodině a nastolení vhodného prostředí pro vývoj dítěte. Pokud není náprava možná a je tak ohrožen zdravý vývoj dítěte, je dítě předáno do náhradní výchovné péče, kde přetrvává po dobu nápravy rodiny nebo jeho dospělosti.

3 Náhradní výchovná péče

„V ČR se tímto termínem rozumí všechny formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí, tj. kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavní služby, pečovatelské rodiny (jimiž jsou i „rodiny“ pečovatelek v SOS dětských vesničkách), osvojitelské rodiny, svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodičů (obvykle prarodičů nebo jiných příbuzných) a poručenství. N. v. p. má tedy zásadně dvě formy – ústavní a rodinnou.“ (Matoušek, 2008, s. 107)

Soud je povinen před nařízením ústavní výchovy prozkoumat možnost zajistit výchovu dítěte náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení vyžadující okamžitou pomoc, které má přednost před výchovou ústavní.

3.1 Náhradní rodinná péče

„Náhradní rodinná péče je formou péče, při které je dítě vychováváno „náhradními rodiči“ v prostředí co nejvíce podobném životu v přirozené rodině.“ (Máliková, Holá, 2007, str. 64) Do kategorie náhradní rodinná péče (dále NRP) patří pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství a opatrovnictví. NRP spadá do rezortu Ministerstva práce a sociálních věcí.

3.1.1 Pěstounská péče

„Pěstounská péče je zvláštní formou státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali“ (Matějček, 1999, s. 34–35). Pěstounskou péčí upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Pěstounská péče je především více využívána v péči o děti, které jsou méně vhodné nebo zcela nevhodné k adopci. Většinou se jedná o děti se zdravotním nebo mentálním postižením, skupiny sourozenců, děti jiné národnosti, děti, o něž jejich vlastní rodiče stále projevují zájem a děti, které jsou již staršího věku. (Klégrová, Zelená, 2006, 12 s.)

Žádost o svěřeni dítěte do pěstounské péče může podat jednotlivec nebo manželský pár. Pěstoun musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte, zastupuje dítě

v běžných věcech a spravuje jeho majetek, k provedení mimořádných záležitostí musí pěstoun požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah mezi pěstounem a dítětem, avšak často se mezi nimi vytváří citová vazba jako v biologických či adoptivních rodinách. Dítě v pěstounské péči by mělo být OSPODem a pěstouny podporováno v kontaktu s biologickou rodinou, která napomáhá dítěti k hledání sama sebe. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a zaniká zlepšením podmínek v rodině a návratu dítěte do rodiny nebo dosažením zletilosti dítěte, tato situace však nebrání v pokračování kontaktu mezi pěstouny a dítětem. Dítě je s ohledem na věk a rozumovou vyspělost schopno vyjádřit svůj názor, proto je třeba před svěřením do pěstounské péče vzít na jeho názor zřetel. Pěstoun o dítě pečuje, vychovává a živí. Stát ho v jeho počínání podporuje formou dávek pěstounské péče, která zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte a zároveň poskytuje odměnu pěstounům.

V současné době je velice rozšířená příbuzenská pěstounská péče, kdy je dítě svěřeno do péče blízkého příbuzného rodiny. V takovýchto případech dochází k menší pravděpodobnosti vzniku traumatu a deprivace, než kdyby bylo dítě umístěno do ústavní péče. Většinou je dítě svěřeno do péče prarodičů nebo tet a strýců.

3.1.2 Osvojení

Osvojení neboli adopce je nejdokonalejší a neúčinnější formou NRP a je upravováno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a zákonem č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

Osvojení je možné zprostředkovat opuštěným dětem, kterých se biologičtí rodiče právně zřekli, nebo jim byla z nějakého důvodu odebrána právní odpovědnost. Je to vztah, kdy jednotlivec nebo manželský pár přijímá za vlastní opuštěné dítě. Při osvojení manželé či jednotlivci (osvojitelé) získávají plnou rodičovskou odpovědnost. Rovněž tak vzniká vztah příbuzenský k ostatním členům rodiny osvojitele. Dítě získává příjmení nových rodičů. (MPSV, 2016-2017)

Při vyřizování osvojení je soud povinen zjistit zdravotní stav osvojitelů, jejich motivaci k osvojení, výchovné a pečovatelské schopnosti a osobnostní dispozice.

Soud si také musí vyžádat vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany. Osvojitelé jsou po osvojení dítěte zapsáni do knihy narození jako jeho rodiče, mají však ze zákona povinnost informovat osvojené dítě o tom, že bylo osvojeno. Tato informace by měla být dítěti sdělena, jakmile se to bude jevit jako vhodná situace, nejpozději však do zahájení školní docházky. Na rozdíl od pěstounské péče zde mají osvojitelé veškeré rozhodovací pravomoce, jako biologičtí rodiče. Osvojit lze dítě pouze nezletilé a mezi osvojencem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl.

Osvojení vzniká rozhodnutím soudu, ale již v době, před rozhodnutím o osvojení je zákonem upravena možnost mít osvojované dítě ve své péči. *„Se souhlasem budoucího osvojitele je možné předat mu osvojované dítě do péče ihned poté, kdy oba rodiče dali k osvojení souhlas. Souhlasí-li s tím rodiče, lze dítě předat budoucímu osvojiteli do péče i dříve, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí. Rodiče osvojovaného dítěte jsou povinni o předání dítěte informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí.“* (Občanský zákoník, § 823) Osvojení lze i zrušit jsou-li pro to důvody. Ale po 3 letech se osvojení stává nezrušitelným, pokud dané chování není v rozporu se zákonem.

Mezinárodní osvojení je možností pro děti, kterým se nedaří najít náhradní rodinu na území rodné země. Tuto možnost osvojení upravuje Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

3.2 Ústavní péče

„Tam, kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí. Zde můžeme volit – zpravidla dočasně – některé kolektivní výchovné zařízení.“ (Bubleová, Kovařík, 1999, str. 39). Mezi výchovné zařízení můžeme zařadit diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

„Dítě zde není svěřováno do péče konkrétního náhradního rodiče či vychovatele, ale do péče neosobní instituce, v níž konkrétní vychovatelé přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost, přičemž dálkovým opatrovníkem dítěte bývá příslušná sociální pracovnice.“ (. Matějček a kol., 1999, 39 s.).

Výchovná zařízení jsou v naší republice zřizována třemi ústřední orgány státní správy:

- Ministerstvem zdravotnictví ČR – zajišťuje péči o děti od narození do věku 3 let v kojeneckých ústavech a dětských domovech od 1 roku do 3 let.
- Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR – má na starosti chod diagnostických ústavů, dětských domovů od 3 let, dětských domovů se školou a výchovných ústavů pro děti a mládež.
- Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR – má ve svém rezortu na starosti ústavy poskytující péči dětem s hendikepou.

„Nařízení ústavní výchovy často předchází uložení předběžného opatření, kterým soud ukládá, že dítě má být na přechodnou dobu umístěno do péče někoho jiného, tedy např. diagnostického ústavu. Během této doby zpravidla probíhá řízení o ústavní výchově a upravují se podmínky v rodině. Poté se dítě buď vrátí domů, nebo soud rozhodne o nařízení ústavní výchovy. Soud zároveň označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno.“ (Kancelář veřejného ochránce práv, 2014) Do ÚV jsou umísťovány nezaopatřené děti na dobu dočasnou, než se změní podmínky v rodině, nebo než se najde náhradní rodina, nebo na dobu trvalou, tedy než nabydou plnoletosti, *„O odebrání dítěte z rodiny a o předání do jiné péče rozhoduje pouze soud na návrh obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Soud rozhodne o odebrání dítěte z péče rodičů či jiných osob odpovědných za jeho výchovu tehdy, jestliže shledá, že se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoliv péče, nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny.“* (Špeciánová, 2007, 19 s.)

Ústavní zařízení pro své klienty zaopatřuje základní životní podmínky, jako je strava, ubytování a ošacení, ale především je jim poskytována výchova a vzdělání, školní pomůcky, úhrada na dopravu do školy, zdravotní péče, kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení a to všem, bez rozdílu.

Jak uvádí Matoušek (2005), ústavní výchova by měla být nařízena jen v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena a jiná opatření, jako například napomenutí, dohled, omezení rodičovských práv či povinnost využívat pomoci odborného poradenského zařízení nevedla k nápravě rodičů. Protože již tři měsíce

strávené v ústavním prostředí představují pro malé děti trauma s dlouhodobými následky. (Mulheir, Browne, 2007)

Ve vyspělých zemích je ústavní péče brána jako poslední možnost, jak zabránit v pokračování působení nepříznivé situace na dítě. *„Odchod dítěte do některé z forem ústavní výchovy je u nás stále nejčastější variantou řešení. Zpravidla se jedná o umístění v diagnostickém ústavu a následně v některém typu dětského domova či výchovného ústavu.“* (Matoušek, Pazlarová 2014, 149 s.)

ÚV může být nařízena nejvýše na 3 roky. Jestliže důvody jejího nařízení přetrvávají i po uplynutí doby, může být pobyt soudem prodloužen maximálně na další 3 roky. Soud má povinnost každých 6 měsíců přezkoumávat, zda trvají důvody, proč byla výchova nařízena nebo není-li možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Ústavní výchova může trvat do 18 let věku dítěte a z důležitých důvodů ji soud může prodloužit až o jeden rok po dosažení zletilosti. Lze ji však zrušit i mnohem dříve, podnět na zrušení může podat ředitel zařízení, ve kterém je dítě umístěno. Zrušení může dále navrhnout rodič nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí, což je úřad, který vede na dítě spis, kde pracuje sociální pracovnice, případně kurátorka pro mládež. (Kancelář veřejného ochránce práv, 2014)

Mezi zařízení poskytující ústavní péči patří:

3.2.1 Kojenecký ústav

Je zdravotnické zařízení v rezortu ministerstva zdravotnictví, která pečují o děti od narození do věku 3 let, která nemají možnost vyrůstat v rodině. Centra dětem zajišťují náhradní výchovnou péči v zdravotních (zdravotní problémy), sociálních (rodič ve výkonu trestu, pobyt před umístěním do NRP) a zdravotně-sociálních případech (podezření na syndrom CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, děti odložené rodiči pro zdravotní postižení nebo z důvodů problémů na straně rodičů). Dětská centra mohou poskytnout ochranu a ubytování, též těhotným ženám v tíživé životní situaci.

Ve spolupráci s OSPOD kojenecké ústavy zprostředkovávají vhodný typ náhradní rodinné péče pro jejich klienty.

3.2.2 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav (dále DÚ) přijímá děti k diagnostickému pobytu na základě rozhodnutí soudu k předběžnému opatření, případně nařízené ústavní výchovy nebo uložené ochranné výchovy. DÚ se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních, o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Hlavními úkoly diagnostického ústavu jsou:

- vzdělávací, kdy je jejich úkolem zjistit úroveň dosažených znalostí a dovedností,
- terapeutické, které se prostřednictvím pedagogických a psychologických činností snaží k nápravě v oblasti sociálních vztahů a v chování dítěte,
- výchovné a sociální úkoly jsou zaměřeny na ochranu dítěte, jeho osobnost a rodinnou situaci,
- organizační dále umisťuje děti do dalších zařízení.

Diagnostické ústavy nebo výchovné skupiny v jednotlivých diagnostických ústavech jsou členěny podle pohlaví nebo podle věku dítěte. Výchovnou skupinu v diagnostickém ústavu tvoří 4 až 8 dětí. Po ukončení pobytu, který trvá většinou 8 týdnů je klient na základě celkového vyšetření umisťován dále ústavem do výchovných ústavů, dětských domovů nebo pokud je to možné tak zpět do rodin.

Podle databáze MPSV – Systém školských zařízení pro výkon ústavní výchovy je v současné době na území ČR 13 diagnostických ústavů. (DBUV, 2017)

3.2.3 Dětský domov

Dětský domov je školské zařízení pro výchovu dětí bez rodinného zázemí. Do dětského domova (dále DD) mohou být umisťovány děti, které nemají vážné poruchy chování ve věku od 3 do 18 let. V případech, kdy se soustavně připravuje na budoucí povolání, může klient zůstat v zařízení i po dovršení zletilosti nejvýše však do 26 let. Do DD se také umisťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Dle zákona č. 109/2002 Sb. má dětský domov povinnost pečovat o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve

vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí domova.

V DD se setkáváme s úplnými sirotky, dětmi, kterým zemřeli oba rodiče nebo tzv. sociálními sirotky. Tyto děti rodinu mají, ale ta není schopna nebo ochotna se o ně postarat. Statistická ročenka školství z let 2016/2017 ukazuje, že z celkového počtu 4 270 dětí umístěných v DD je pouhých 28 úplných sirotků. (MŠMT, 2017)

V roce 2002 proběhla transformace dětských domovů podle zákona č. 109/2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o změnách dalších zákonů. V tomto zákoně je zakotvena myšlenka tzv. dětských domovů rodinného typu, do té doby jsme se mohli setkávat s dětskými domovy internátního typu. Zákonem byla stanovena lhůta, do které se měly všechny dětské domovy internátního typu přetransformovat na typ rodinný.

Kapacita domova rodinného typu je maximálně 48 dětí rozdělených do 2 až 6 skupin, vždy maximálně po 8 dětech v jedné skupině. (V domovech internátního typu mohlo ve skupině být až 12 dětí.) Skupina je zpravidla tvořena dětmi různého věku a pohlaví. Sourozence se snaží ve většině případů umisťovat společně do stejné skupiny. O výchovu ve skupině se starají 2 stálí pracovníci, kteří se střídají. Tímto modelem se DD snaží o co nejrealističtější napodobení domácího soužití. Oproti tomu v internátních typech se o děti staralo více vychovatelů, čímž bylo znemožněno navazovat trvalejší citové vztahy. Ideálním vzorcem dětského domova rodinného typu je soužití jedné skupiny ve společném bytě, který je oddělený od ostatních skupin DD. V těchto prostorách se všichni podílejí na chodu domácnosti, jako v běžných rodinách.

Děti s nařízenou ústavní výchovou opouštějí DD v případě, že byly odstraněny překážky v soužití s rodinou, dovršením zletilosti, nebo jsou-li děti předány do NRP. Do náhradní rodinné péče jsou většinou přijímány mladší děti. Pro starší děti, u kterých je menší pravděpodobnost na přijetí do NRP je poskytována tzv. hostitelská péče. Problémem je, že tato možnost není v zákoně žádným způsobem ustanovena a každý provozovatel domova nebo sociální pracovníce hodnotí situaci, dle vlastního uvážení. Hostitelská péče znamená, „že dítěti umožníme některé víkendy, svátky a prázdniny (v případě letních prázdnin pak alespoň jejich část) strávit na návštěvě v některé z rodin zájemců, kteří projeví zájem touto formou dítěti

pomáhat. Dítě je tedy v takových případech při svém pobytu u těchto lidí bráno pouze jako „host“. (Gabriel, Novák, 2008, 65 s.)

Celkový počet dětských domovů na území ČR je 145. (DBUV, 2017)

3.2.4 Dětský domov se školou

Úkolem Dětského domova se školou je péče o děti s nařízenou ústavní péčí, u kterých se projevují závažné poruchy chování, duševní poruchy vyžadující výchovně léčebnou péči, pro nezletilé matky splňující předchozí podmínky, nebo pro děti s uloženou ochranou výchovou. DDŠ se opět řídí zákonem č. 109/2002.

Do dětského domova se školou (dále DDŠ) jsou zpravidla umístovány děti školou povinné, tedy ve věku 6 až po ukončení povinné školní docházky. Tyto děti se vzdělávají ve škole, která je součástí objektu DDŠ. Jestliže v průběhu pobytu v DDŠ pominuly důvody zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele přeloženo do školy, která není součástí DDŠ. Pokud po ukončení povinné školní docházky stále přetrvávají vážné poruchy chování, pro které klient nemůže studovat na střední škole nebo neuzavře pracovněprávní vztah je umístěn do výchovného ústavu.

DDŠ je opět tvořen rodinnými skupinami, kdy v jednom zařízení můžou být 2 až 6 skupin. Každá skupina je tvořena 5 až 8 dětí.

V současné době je na území ČR v provozu 30 dětských domovů se školou. (DBUV, 2017)

3.2.5 Výchovný ústav

Výchovný ústav (dále VÚ) pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. (§ 14, zákon 109/2002). Do VÚ může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ústavní výchovu a v jeho chování se projevují závažné poruchy, kvůli kterým nemůže být umístěn v DDŠ.

Výchovné ústavy jsou zřízené odděleně pro děti

- s nařízenou ústavní výchovou,
- s nařízenou ochranou výchovou
- pro nezletilé matky a jejich děti
- které vyžadují výchovně léčebnou péči

Základní organizační jednotky jsou v VÚ skupiny tvořeny po 5 až 8 dětech. Jeden ÚV je tvořen 2 až 6 výchovnými skupinami dětí. Výchovných ústavů a Středisek výchovné péče je na území ČR celkem 96. (DBUV, 2017)

4 Psychická deprivace

Ukázalo se, že tak jako musí být uspokojovány potřeby biologické, „*existují určité základní psychické potřeby dítěte, které musí být v náležitě míře uspokojovány, aby se dítě po duševní stránce mohlo vyvíjet zdravě a společností k užítku.*“ (Matějček, 1992, 28) Na následujících řádkách budou popsány potřeby, dle Matějčka. Psychickými potřebami se dále zabývá například: Chomátová, Křivohlavý a další.

- 1) Potřeba stimulace, tedy poskytování podnětů zrakových, sluchových a hmatových. Dítě kolem sebe potřebuje aktivizující prostředí, různé hračky, lidi, kteří se s ním mazlí a usmívají se na něj. Tyto podmínky umožňují naladit organismus na správnou úroveň aktivity.
- 2) Potřeba smysluplného světa. Důležité je zajistit určitou stálost věcného a sociálního prostředí, které dítě prostřednictvím matky poznává a orientuje se v něm. Uspokojením této potřeby umožňujeme dítěti učit se, poznávat svět, získávat zkušenosti a přizpůsobit se životním podmínkám.
- 3) Potřeba prvotních a emocionálních vztahů. Při vzájemném kontaktu dítěte a matky nebo pečovatelky dochází k uspokojování této potřeby, která dítěti přináší pocit životní jistoty. V další úrovních života člověku umožňuje navázání citových vztahů s okolím, přáteli a životním partnerem.
- 4) Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty je zapotřebí, aby si člověk v této fázi začal uvědomovat své vlastní já, získával sebevědomí. Hledal vlastní identitu, což jsou podmínky pro další osvojování společenských rolí a hledání místa, kam chce patřit.
- 5) Potřeba otevřené budoucnosti, udržuje v člověku životní aktivitu.

J.Langmeier, Z. Matějček (2011) definují psychickou deprivaci jako psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy není subjektu dána příležitost k uspokojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu. Matoušek (2008) vidí psychickou deprivaci u dětí jako chybějící

příležitost k budování pevných vazeb s pečovateli a blokování rozvoji duševních schopností. Hned po narození začíná dítě navazovat první sociální kontakt, většinou s matkou. Sociálním kontaktem se uspokojuje potřeba emocionálního vztahu. Jestliže v životě dítěte chybí osoba, která by ho citově uspokojovala, dochází k velmi závažné citové deprivaci, která brzdí vývoj osobnosti a má vliv na rozvoj emočních procesů.

„U dětí, které dlouho musely žít v prostředí citově chudém, pozorujeme často, že mají vážné obtíže v citových vztazích na všech dalších vývojových stupních.“ (Matějček, 1986, 38 s.) Mezi projevy psychické deprivace u dětí můžeme zařadit opoždování psychomotorického vývoje, špatnou náladu, výrazně ochuzený řečový projev. V předškolním věku se deprivace projevuje povrchností citových vztahů, současně má dítě velkou potřebu „k někomu patřit“, může přetrvávat opoždění vývoje řeči, není zvědavé a hravé. Ve školních letech má dítě špatné výsledky ve škole, výkyvy v chování, můžou se rozvíjet neurotické potíže, citová otupělost, nedůvěra k lidem až agresivita. Neadekvátní sebehodnocení, posunutá hierarchie hodnot, větší riziko vzniku závislosti a nespokojenost se společenskou rolí, s těmito problémy se potýkají deprivovaní lidé v dospívání. Mezi projevy psychické deprivace v dospělosti patří problémy v partnerských vztazích, nejistota při výchově vlastních dětí, poruchy osobnosti, někdy až trestné činnosti. *„Vcelku tedy ústavní deprivace způsobuje vážné poruchy ve vývoji intelektovém a emočním. Ještě v době dospívání se deprivované děti chovají v mnohém jako děti předškolní – nevyspěle, nediferencovaně, primitivně.“* (Langmeier, Matějček, 2011, 83 s.)

Projevy chování lidí s psychickou deprivací můžeme rozdělit na:

- Typ relativně dobře přizpůsobený – Dítě prochází ústavním prostředím bez zjevných psychických odchylek nebo poruch. Nesmíme ovšem zapomínat, že jejich přizpůsobení platí jenom pro život v ústavu, a že mimo stěny ústavu jsou vystaveny neznámým nárokům a nebezpečím.
- Typ hypoaktivní, útlumový, regresivní – Nejčastěji dochází k opoždování mentálního vývoje a celkově sníženou aktivitu. Je plachý, tichý, straní se kolektivu, není schopno citové odezvy.
- Typ sociálně hyperaktivní – Když nemá dítě možnosti navázat citový vztah k mateřské osobě, snaží se pak o navázání kontaktu s každým

dospělým, kterého potká. Chytají se každého nového příchozího, ke všem se chovají se stejnou přítulností.

- Typ sociální provokace – Děti jsou agresivní se zlostnými výbuchy, opoziční, mají destruktivní tendence, jsou nezvladatelní. Dítě se svým násilím domáhá pozornosti okolí, provokuje.
- Typ náhradního uspokojení citových potřeb – Uspokojení dítě hledá na jiné úrovni potřeb zpravidla na úrovni biologické. Deprivace se projevuje v chování například přejídáním, masturbací, týráním zvířat.

Sociální subdeprivace: Zatím co pojem psychická deprivace je spojen s ústavní výchovou, tak subdeprivace se objevuje u dětí narozených z nechtěného těhotenství. Dle Matějčka (1992) se jedná o mírnější formu deprivace, která má ovšem závažné a dlouhodobé následky. Tyto děti sice vyrůstají ve vlastních rodinách, ale s minimálními sociálními a emocionálními podmínkami. Můžeme říct, že vývoj těchto dětí v mnohém připomíná vývoj dětí v ústavní péči. Subdeprivace je v našich podmínkách mnohem častější než deprivace, ale ve většině případů je těžko rozpoznává.

5 Legislativní opatření

Legislativní opatření v zákoně č. 109/2002 Sb., jsou zmíněny tři opatření, která upravují odchod mladého člověka z ústavní výchovy.

5.1 Doba pobytu v zařízení

Jak již bylo v přechozích kapitolách zmíněno, ústavní výchova v DD je určena pro děti od 3 let do 18 let. Zákon 109/2002 upravuje možnosti prodloužení pobytu v DD.

Může se jednat o situaci, kdy se dítě po dovršení zletilosti soustavně připravuje na svoje budoucí povolání, a to až do dovršení 26 roku života. S mladým dospělým je v takovémto případě sepsána smlouva o pobytu.

Dle zákona je ředitel zařízení povinen *„informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte“* (z. č. 109/2002 Sb, § 24, od. j)

Dále zákon ukládá nařízení pro ústavní zařízení, že domov při odchodu dítěte *„upozorňuje krajské úřady na potřebu napomáhat dětem, které ukončily školní docházku, při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání, zejména jde-li o děti propuštěné z ústavní výchovy, ochranné výchovy“* (z. č. 359/1999 Sb. § 32, od. 2)

Mezi další povinnosti ředitele domova spadá usnesení v zákoně č. 109/2002 Sb. § 24, kdy je vedení domova povinno umožnit dítěti jednání se sociálním kurátorem. (z. č. 109/2002)

5.2 Poskytnutí finanční pomoci

Dětem a nezaopatřeným osobám, kterým se poskytuje plné přímé zaopatření dle zákona 109/2002 o ústavní výchově náleží kapesné. Jeho výše je stanovena podle věku dítěte nařízením vlády č. 460/2013 Sb. o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Kapesné můžeme vnímat i jako přípravu do života, aby se děti učily hospodařit s vlastními penězi.

Při odchodu z DD dle zákona 109/2002 Sb. o ústavní výchově, náleží dospívajícím lidem věcná pomoc neboli jednorázový peněžitý příspěvek dítěti, které podle které je dne nařízením vlády č. 460/2013 Sb. stanoveno maximálně na 25 000 Kč.

Na závěr této kapitoly bych ráda zmínila, že podpora státu při odchodu z ústavní výchovy je malá. V naší zemi je tento druh podpory z velké části doplňován neziskovými organizacemi a nadacemi.

6 Přípravna na odchod z DD

V této kapitole bych se ráda zaměřila na problematiku odchodu mladých dospělých z DD. Tito lidé odcházejí do zcela neznámého prostředí a servis, který jim byl dáván ze strany DD zůstal za dveřmi ústavu a před nimi se otevírá neznámý svět, ve kterém se o sebe budou muset postarat sami.

V samostatném životě se mladí lidé setkávají s mnohými překážkami, kterým lze v průběhu jejich pobytu v zařízení DD zabránit nebo alespoň minimalizovat. Jeden z nejčastějších problémů je neschopnost hospodaření s penězi. Mezi další závažné problémy spadá problém s hledáním bydlení, kdy mladí lidé často mívají vysněné své budoucí bydlení, na které ale v reálném světě nejsou schopni dosáhnout nebo se jim vůbec nedaří žádné bydlení nalézt. Neměli bychom zapomenout na přirozené drobnosti, kterým se většina z nás v rodině naučila, jako je například nakupování potravin, pořizování si oblečení, placení účtů a jiné.

Mnoho mladých lidí odchází z DD ihned po dovršení 18 roku života nebo po ukončení přípravy na budoucí povolání, s představou osamostatnění se, získání zaměstnání s vysokým platem a vytvoření ideální rodiny podle svých představ. Tito lidé, ale nemívají žádné zkušenosti a povědomí o okolním světě.

U výše zmíněných důvodů je zřejmé, že pro mladé lidi z DD je příprava na odchod z péče a samostatný život velmi podstatná. Prvotní příprava a vzdělávání by mělo přicházet ze strany zaměstnanců DD, která je sekundárně doplňována různými aktivitami nestátních organizací.

Víkendové programy neziskových organizací jsou určeny pro mladé lidi z DD, kteří v blízkosti pár let budou opouštět domov a půjdou vstříc novým zážitkům v samostatném životě. Obsahem těchto víkendových programů jsou přednášky a hrané situace, které napomáhají k snadnějšímu vstupu do samostatného života. Tyto programy doplňují přípravu dětského domova a jsou dospívajícím dětem připravované na míru.

V následujících podkapitolách jsou zmíněny organizace a programy, které se touto tematikou zabývají. Popisovány zde jsou organizace, které mi jsou známi díky mé odborné praxi v DD.

6.1 Život nanečisto

Projekt se snaží reagovat na potřeby mladých lidí žijící v ústavní péči a připravit je na odchod z péče. Hlavním cílem projektu je seznámit mladé lidi dovednostmi, které jsou potřebné k úspěšnému nástupu do samostatného života. Kurzy jsou zaměřeny pro děti dětských domovů a jiných zařízení náhradní výchovy. Jejich cílem je integrace mladých lidí ve všech oblastech společenského života – hledání práce, bydlení, zvyšování kvalifikace, pracovní i další smlouvy, rizika nezaměstnanosti, formy efektivních investic finančních prostředků, principy efektivní komunikace v profesním životě, ale i partnerské vztahy a nástrahy rodinného života. (základní principy projektu, 2017)

Základem kurzů jsou simulované situace z reálného života, následně jsou scénky rozebrány do teoretického rámce. Projekt se skládá ze 4 třídních kurzů, které se skládají ze zážitkových simulací, odpočinkových her, tvůrčích programů. Jednoho Kurzu se vždy účastní max. 15 dětí. Program je zajišťován 6 zkušenými lektory.

Cyklus Života nanečisto se skládá ze 4 tematických kurzů (domácnost, práce a hospodaření, odchod – A co dál?, poslední kurz je zaměřen na vztahy). Tyto kurzy absolvuje skupina stejných účastníků během jednoho kalendářního roku.

Za vznikem projektu stojí dvě neziskové organizace Mimo domov a Múzy dětem.

6.2 Otevři dveře

Je poradenské centrum, které *„je určeno pro děti a mladé lidi od 10 do 26 let, kteří mají osobní zkušenost s ústavní výchovou nebo náhradní rodinnou péčí, potřebují pomoc a podporu v oblastech: bydlení, práce, úřady, rodina, škola, parta a vrstevníci, volný čas, kriminalita, konfliktní chování, sexuální chování.“* (Otevři dveře, 2016)

Mezi aktivity Otevřených dveří patří:

- Poradenství
- Individuální konzultace

- Víkendová činnost (návuk dovedností pro zvládání situací v samostatném životě, výchovné a vzdělávací činnosti, sociálně terapeutické, preventivní a zátěžové aktivity)
- Poskytování služeb v terénu
- Semináře a vzdělávací aktivity
- Doprovázení
- Seznámení s funkcí a účelem různých institucí, služeb a úřadů

6.3 Letní dům

Posláním organizace je pomoci dětem a mladým lidem, vyrůstajícím v náhradní výchovné péči či bez fungujícího rodinného zázemí, aby prožili šťastné dětství a dospěli k samostatnému a plnohodnotnému životu. Letní dům rozvíjí osobnost, pomáhá dětem v krizovém období a podporuje vztahové vazby v prostředí, kde děti a mladí lidé vyrůstají a žijí. Letní dům pomáhá dětem z DD a rodinám již od roku 1997. Opět mezi jejich aktivity patří víkendové programy pro děti z DD, a to jak pro ty malé (cílem je posílení souboru psycho-sociálních schopností a praktických dovedností), tak pro ty velké (pobyt v tréninkovém domě).

Organizace mimo jiné pro děti vytvořila projekt „Spolu do zaměstnání“ který *„reaguje na situaci mladých lidí, kteří po dosažení plnoletosti odchází z ústavní výchovy s nedostatečným vzděláním a často tak jen velmi obtížně hledají práci.“* (Spolu do zaměstnání, 2017) V rámci projektu mohou dospívající děti získat potřebnou kvalifikaci, ale také se naučí dobře se zorientovat na pracovním trhu.

6.4 Patron

Ráda bych se zmínila i o tomto projektu, který vznikl ve spolupráci dvou partnerských organizací Liga otevřených mužů (LOM) a Múzy dětem. *„V projektu je podporována schopnost mladých mužů vyrůstajících v zařízeních náhradní výchovy ve věku 17–21 let začlenit se do společnosti, včetně získání a udržení si zaměstnání. Patroni vytváří mladým mužům často chybějící model pozitivního mužského vzoru, předávají jim své zkušenosti a jsou jim podporou při vstupu do běžného života.“* (Talpa, 2017) Projekt je realizován v ročních cyklech, kdy vždy na začátku jsou vybráni nejvhodnější adepti – muži na to stát se patronem pro mladého muže v DD.

Vybraní jedinci jsou v intenzivním tří denním kurzu proškoleni o projektu, s pravidly patronského doprovázení a možnými situacemi, které při doprovázení mohou nastat.

Měsíc po úvodním proškolení patronů se koná víkendový výjezd, na kterém se patroni seznámí s mladými muži. Tento víkend je pojat zážitkově s cílem vytvořit pro patrony a mladé muže z DD mnoho příležitostí k seznámení. Na tomto víkendu nebo těsně po něm, dochází k vytvoření „patronských dvojic“, které se spolu budou pravidelně setkávat. (Talpa, 2017) K Setkávání patronů a mladých mužů dochází přibližně jednou za měsíc, kdy mladý muž tak získá pozitivní mužskou oporou.

7 Podobné výzkumy

Téma odchodu z ÚV je neustále aktivní a ve společnosti probírané téma. Odborníci se snaží sociálně hendikepovaným jedincům z ÚV pomoci s co nejnárodnějším nástupem do samostatného života, a proto v dnešní době můžeme najít podobné již hotové výzkumy na téma odchodu z náhradní péče. Na toto téma bylo napsáno několik závěrečných prací vysokoškolského studia.

V roce 2015 byla provedena studie v Irsku a Katalánsku. Studie se zaměřila na zkoumání faktorů, které ovlivňují vstup lidí na pracovní trh, kteří opouštějí náhradní péči. Byly provedeny polostrukturované rozhovory se zaměřením na práci s 22 respondenty. Analýza odhaluje různé cesty do světa práce, které tu pro mladé dospělé jsou. (L. Arnau-Sabatés, R. Gilligan, 2015, 185–191 s.) Celou studii je možné najít v článku s názvem: Children and Youth Services Review.

Další z projektů byl realizován pomocí společnosti Ipsos s.r.o., která dostala zakázku na zmapování situace po odchodu dětí z DD a jejich potřeby. Průzkum vznikl za pomoci organizací Mimo domov, z.s. a Letní dům, z.ú.. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak jsou děti připraveni na odchod z dětského domova a do budoucna měl tento výzkum sloužit k nastavení účinné koncepce a strategie spojené s úspěšným začleněním dětí z domovů do společnosti.

Průzkum byl proveden u 102 dětí v DD, které do jednoho roku opustí domov a dále bylo dotazováno 27 dospělých, kteří jsou v rozpětí jednoho roku až šesti let po odchodu z dětského domova. (Hanáková, Kormaňák, 2015)

Výzkum zjistí 3 základní problémy, se kterými se děti po odchodu z ústavu setkávají. Jedná se o vztahy, nedostatky informací a finanční gramotnosti, poslední problém se týká nedostatků v systému a vzdělání (Hanáková, Kormaňák, 2015) Podrobnější informace jsou k nalezení na: <http://www.nadacejistota.cz/o-nadaci/aktuality/pruzkum-financovany-nadaci-jistota/>

PRAKTICKÁ ČÁST

8 Kvalitativní výzkum

8.1 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, kvalitu a kvantitu připravenosti mladých lidí z dětských domovů na odchod z péče. Výzkum se skládá ze dvou částí, z nichž se každá zaměřuje na jinou cílovou skupinu. První část výzkumu se orientuje na dospívající děti, které čeká v blízké době odchod z DD. Cílem této části výzkumu bylo zmapovat představy dospívajících dětí o novém životě mimo DD, postoje a další plány. Druhou část jsem zaměřila na výchovný personál DD. Zde bylo cílem zjistit kvalitu fungování pracoviště v oblasti přípravy jejich klientů na odchod z péče, a především jejich názor na reálné možnosti zajištění budoucího života odcházejících dětí.

8.2 Formulace výzkumných otázek

Hlavní výzkumná otázka: Jaká je připravenost mladých lidí na odchod z dětského domova?

Výzkumná podotázka č. 1: Jak jsou děti připraveny na odchod v oblasti bydlení?

Výzkumná podotázka č. 2: Jak jsou děti připraveny na odchod v oblasti zaměstnání?

Výzkumná podotázka č. 3: Jak jsou děti připraveny na odchod v oblasti finanční vzdělanosti?

Výzkumná podotázka č. 4: Jak je vnímána připravenost dětí z pohledu vychovatelů?

Výzkumná podotázka č. 5: Jaké jsou představy a očekávání mladých lidí o samostatném životě?

8.3 Popis metodologie výzkumného šetření

8.3.1 Metodologický rámec výzkumu

Pro svou práci jsme zvolila kvalitativní výzkum, z důvodu, hloubkového dotazování za cílem dozvědět se od jedné osoby co nejvíce informací na dané téma. Hendl (2005) ve své knize dle autorů (Miles a Creswell 2003, Huberman 1994,

Bogdan, Biklen 1992) uvádí že, „*hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.*“ (Hendl, 2005, 52 s.)

Metodou sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, ve kterém byly stanoveny tematické oblasti (bydlení, finance, práce, odchod z DD a doprovodné programy). Polostrukturovaný rozhovor jsem volila z důvodu tzv. jádra interview, které obsahuje minimum témat a otázek, které má tazatel za povinnost probrat. Máme tak určitou jistotu, že všechna tato témata probrána skutečně budou. Na toto jádro se pak nabaluje množství různých doplňujících témat a otázek, které se tazateli jeví jako smysluplné či vhodně rozšiřující původní zadání. (Milovský, 2006, 160 s.)

Při sběru dat byli použity otevřené otázky, aby bylo dosaženo většího prostoru pro vyjádření názorů respondentů. Dále jsem vycházela z analýzy dokumentů, konkrétních domovů. Data byla zpracována formou poznámek a nahrávaných audiozáznamů, které sloužili na doplnění informací. Všichni respondenti až na jednu vychovatelku souhlasili s nahráváním rozhovorů. Rozhovory neměli stanovené časové omezení, záleželo na sdílnosti a otevřenosti respondenta a jeho ochotě se rozprávět.

„Výzkumník sám je nejen nejdůležitějším nástrojem analýzy, ale i zdrojem možného zkreslení.“ (Disman, 2007, s. 315) proto jsem se snažila pokládat otázky otevřené bez neverbálních projevů, aby bylo možnému zkreslení a ovlivnění respondenta co nejmenší.

8.3.2 Popis výzkumného souboru

Rozhovory byly provedeny ve dvou dětských domovech ve středočeském kraji, Dětský domov a Školní jídelna, Benešov, Racek 1 a Dětský domov a školní jídelna Nové Strašecí. Výběr dětských domovů byl zvolen pomocí metody záměrného výběru. Konkrétní respondenti byli získáni metodou náhodného výběru, kdy jsem domovy požádala o pomoc se získáním respondentů žijících v jejich domově. K respondentům z domova Racek jsem se dostala díky domluvené návštěvě s paní ředitelkou a na respondenty z Nového Strašecí jsem získala kontakt od pana ředitele domova, poté následovala telefonická domluva s konkrétními respondenty.

Celkový výzkumný soubor tvořili vychovatelé zmíněných domovů a 3 děti z každého domova. Celkem bylo provedeno 8 rozhovorů, 2 s vychovateli a dalších 6

s dětmi. Cíle práce by mělo být hodnocení připravenosti dětí na odchod z péče a porovnání názorů vychovatelů a dětí.

Mým cílem bylo oslovit pouze dospělé děti v DD, kterým se blíží odchod z domova. Pro snadné shánění souhlasu na provedení rozhovoru jsem volila respondenty ve věku 18+ u kterých už není potřeba svolení zákonného zástupce. Konkrétně se mými respondenty stali mladí muži ve věku 18 až 21 let a jedna dívka ve věku 20 let.

Jsem si vědoma toho, že tento vzorek není zcela reprezentativní z důvodu nepoměru mladých respondentů, a protože se jedná o malý vzorek není možné zobecňovat výzkumné záměry na celou populaci.

8.3.2.1 Základní charakteristika zkoumaného souboru

Jan

Jan je mladý muž ve věku 21 let. Do domova Racek byl poslán v 8 letech s jeho 10 sourozenci. Důvodem byl nedostatečný ubytovací prostor rodiny. Jan v domově bydlí se dvěma sourozenci (Ivana a Milan). Celkem Jan zná 9 svých sourozenců, se kterými je v kontaktu, sourozenci žijí sami nebo jsou umístěny v jiných zařízeních. Jan se v současné době vyučuje na truhláře ve Středním odborném učilišti stavebním v Benešově.

Patrik

Respondentovi Patrikovi je 20 let a žije v DD Racek už 16 let. O svém příchodu a umístění do DD nic neví. Patrik je jedináček. Patrik je přes týden na intru v Praze, kde studuje knihovnictví v Jedličkově ústavu.

Josef

Třetí respondent z domova Racek je Josef, kterému je 19 let, v domově žije přes 2 roky. Dříve žil se svojí babičkou a důvod svého umístění do náhradní výchovné péče nezná. Studuje na Stavebním učilišti v Benešově obor zednické práce.

Jan a Jaroslav

Kluci jsou sourozenci ve věku 19 a 18 let, v DD v Novém Strašecí žijí teprve přes rok. Do domova byli přestěhovány od jejich matky, která se o ně nejevila zájem, nestarala se a nechodila do práce. Prarodiče žádali o svěření kluků do jejich péče, ale soud to zamítl, že prý není důvod. Starší Jan se vyučuje na cukráře v Jesenicích. Mladší Jaroslav studuje na truhláře v Novém Strašecí.

Anna

Dívka Anna žije též v domově v Novém Strašecí. Anně je 20 let a studuje Vyšší odbornou školu pedagogickou v Praze. V domově je od svých 5 let. Anna je jedináček a důvod pro umístění do domova si moc nepamatuje. Dívka své rodiče vůbec nezná.

8.3.2.2 Charakteristika místa sběru dat

Respondenti Jan, Patrik a Josef žijí v Dětském domově Racek. Domov je zařízení, které poskytuje výchovně-vzdělávací, zdravotní a sociální péči dětem ve věku od 3 do 18 let, popřípadě do ukončení přípravy na povolání. DD se nachází v jednopatrové budově, která je obdélníkového tvaru. Domov se snaží řídit pravidly pro rodinný typ dětského domova, ale pro jejich zastaralé zázemí se nedaří naplnit všechna doporučení na maximum. V přízemí můžeme nalézt kanceláře, společnou kuchyň a jednu rodinnou skupinu, na prvním patře se pak nachází zbylé dvě skupiny a ložnice všech dětí. Za Dětský domov Racek se mnou dělala rozhovor vychovatelka Dagmar Adamová.

Dětský domov v Novém Strašecí je školské zařízení zajišťující výkon ústavní výchovy dětí ve věku od 3 do 18 let při prodloužení nařízení ústavní výchovy do devatenácti let pro možnost ukončení profesní přípravy. Cílem domova je zajistit výchovnou, sociální a hmotnou péči. Domov je zřízen v rodinném typu. DD je rozložen do dvou budov. V první starší budově se nachází společná kuchyň a v každém patře můžeme najít jednu rodinnou skupinu, dále se na pozemku nachází samostatný domek, ve kterém je zřízen byt pro třetí skupinu. V tomto domově žijí respondenti Jan, Jaroslav a Anna. V Dětském domově v Novém Strašecí jsem data získala od pana ředitele Mgr. et Mgr. Alexandra Krška.

8.3.3 Etické otázky výzkumu

O tématu a cílech výzkumného šetření jsem informovala všechny respondenty. Jelikož byl výzkum prováděn pomocí rozhovorů, ve kterých se řešila i osobní témata, bylo pro získání validních informací důležité zajistit soukromí a anonymitu mladých respondentů. Veškerá použitá jména jsem tedy pozměnila.

8.3.4 Časový harmonogram

Praktická část mé práce byla realizována v období měsíců května až července roku 2017. V tomto časovém rozmezí jsem se setkala se všemi účastníky tohoto výzkumu. Data byla zpracována v červenci. S každým účastníkem výzkumu proběhlo osobní setkání. V úvodu setkání účastníkům byly poskytnuty informace o výzkumu, k čemu výzkum slouží atd. Účastníci se poté souhlasně vyjádřili k účasti na výzkumu. Následně byly při této schůzce realizovány polostrukturované rozhovory.

8.4 Výstupy z výzkumu

Tento výzkum byl primárně realizován pro účely bakalářské práce.

8.5 Analýza dat

Na základě dat z rozhovorů a dokumentů DD, které jsou k nalezení na internetových stránkách domovů, jsem provedla celkovou analýzu a získaná data z již zmíněných oblastí jsem postupně interpretovala v následující podkapitole.

8.5.1 Dětský domov Racek

Oblast č. 1: Bydlení

Běžný školní den je v DD Racek co nejvíce napodobován průběhu dne v rodinné domácnosti. Děti jsou ráno vzbuzeni a po hygieně a snídani odjíždějí s vychovatelkou do blízkého města do škol. Děti se do domova vracejí v různý čas, podle délky vyučování a svých zájmu. Největší skupina se vrací ve 3 hodiny odpoledne. Po příjezdu na děti čeká svačina a pak každodenní povinnosti spojené se

školou. V podvečerních hodinách mají volnou zábavu. Večerní hygiena je pro všechny děti naplánovaná na 8 hodinu a následně jdou menší děti spát. Starší děti se pak mohou zdržovat ve společných prostorách skupiny, v pokročilejších hodinách jdou spát i oni. O víkendu jsou děti zapojováni do uklízení společných prostorů.

Všichni mladí respondenti se shodli na naučených domácích pracích, mezi něž patří: Vytírat, utírání prachu, mýtí nádobí, vysávání. Jan

dále uvádí, že umí i umývat okna a vařit. Patrik umí také vařit, „*vařil jsem si i sám. Moc dobře to nedopadlo, no.*“ Ale oproti tomu třetí kluk Josef z téhož domova tvrdí, že vařit neumí ani se to v domově nijak neučí. Otázka ohledně vaření byla položena i vychovatelce, která odpověděla, že pro děti se pořádá vaření, jen když si to vyžádají a shodnou na tom, co se bude vařit. Když chce třeba vařit jen jeden, tak si vaří sám. Vaření není pro děti povinné.

Chod domova je zajišťován bez přítomnosti dětí. O placení účtů za poskytnuté služby a energie se stará paní účetní. Více o informovanosti dětí na toto téma zmíním v dalších řádcích v oblasti peněz.

Na otázku, jak v DD Racek obeznamují děti o samostatném bydlení a s náležitostí s tím spojené my bylo odpovězeno: „*Tak primárně učíme děti šetřit, aby si všechny spotřebiče vyndávali ze zásuvek. Pak se v našich prostorách nachází zkušební byt. Je v přízemí. Zde mají děti možnost vyzkoušet si vařit a vidí základní vybavení, které by se mělo nacházet v každém bytě, ve kterém jednou budou bydlet. Co mě osobně přijde nejpřínosnější, je varianta, že si je bereme na víkendy domu a tam to všechno vidí, nebo někteří ještě trochu fungující rodiče si své děti občas taky vezmou. Dřív k nám docházel pán, který pro děti pořádal besedy na toto téma. Pokud dostaneme nějakou novou věc, třeba od sponzora. Tak svoláme všechny děti a vysvětlíme jim, jak s ní zacházet. Co se může a co zase ne. Jinak, když se nás na něco děti zeptají a my to víme, tak jim samozřejmě odpovíme, a to je od nás asi všechno. Pak teda děti ještě posíláme na program život na nečisto. Kde si mohou různé věci vyzkoušet prakticky. Děti to mají rádi a rádi se tam vrací na různé kurzy.*“

Na podobně koncipovanou otázku: Co všechno si budeš muset v novém bydlení zařídit? Za co všechno budeš muset platit? Mi mladí respondenti odpověděli,

že v novém bytě si musí zařídit elektriku, vodu a topení a nájem. Dále si byt nebo dům vybavit nábytkem v případě, že bude prázdný.

Poslední věc, kterou bych ráda zařadila do oblasti bydlení, i když sem tak úplně nepatří, je samostatnost dětí. Vychovatelé se snaží děti zapojovat do svých činností, jako nápomocnou ruku, ale větší opravy se posílají pryč. Když dítě přijde s problémem, tak se mu vychovatelé snaží poradit, aby se problém zachytil hned v začátcích. V případě vyřizování osobních záležitostí a dokladů, jde dítě vždy s vychovatelkou, která za něj vypisuje dokumenty a dítě jen diktuje, aby neudělalo chybu.

Respondenti Jan a Patrik uvádějí, že když se jim něco rozbilo, tak to opravoval správce bez jejich přítomnosti a také je nikdo neučil zpravit si oblečení. Při dotazu: co tě vychovatelé naučili, Patrik odpověděl, že jako hlavní věc, kterou ho vychovatelé naučili, je osamostatnit se.

Oblast č. 2: Finance

V oblasti finanční opět do domova jednou do roka přichází externista, který děti poučuje o penězích, jejich hodnotě, za co všechno a jak se musí platit.

Mladí respondenti Patrik a Jan znají mnohé způsoby placení, jako je například hotově a kartou. Také znají pojem složenka, inkaso, SIPO a Patrik si ještě vzpomněl na hypotéku. Oba kluci uvádějí, že se těmito způsobům placení naučili v životě na nečisto. Josef žádný z více zmíněných pojmů nezná. „*Tak to nevím, nic z toho neznám.*“

Vychovatelé se dětem snaží vštípit názor, že šetřit si peníze je důležité.

Všem dotázaným dětem zůstává různě velká částka zbylých peněz, které za daný měsíc našetří. Poté se rozcházejí v tom, jak s těmito penězi nakládají. Josefovi to „*Náhodně vychází*“ a se schovanými penězi nic nedělá. Myslí si, že je důležité si peníze schovávat, aby měl pak peníze na bydlení. Patrik, si zbylé peníze schovává u vychovatelek, aby mu déle vydrželi a je zastáncem, že „*je dobrý si šetřit do budoucna. Myslím si, že je to výhoda. Někdo teda tvrdí, že ne, ale já jo. Protože pak kdybych chtěl jet na dovolenou, nebo si chtěl něco koupit.*“ A Jan si vždy nějakou domu dává peníze stranou a pak je za něco utratí, buď jde ven s kamarády, nebo to

procestuje. Nevidí potřebu dávat si peníze stranou na odchod z domova, protože „počítám s tím, že až odejdu z děčáku tak dostanu peníze.“

Kapesné je dětem vypláceno podle jejich žádosti. „Vždy první den v měsíci dostaneme kapesné pro děti. Máme na to speciální sešit, kam si zapisujeme, kolik, kdo má u nás schovaných peněz, popřípadě, kolik si vybral. Nijak děti neomezujeme v tom, kolik si najednou mohou vzít. Když si vezmou všechny peníze hned první den a utratí je, tak pak musejí čekat celý měsíc na nové kapesné. Oni potom pochopí, že je lepší si to vybírat postupně.“ Děti mají možnost si své vydělané peníze ukládat k vychovatelkám. Děti si za své peníze platí kredit a pak věci, které chtějí navíc. Převážně si kupují potraviny. Jan si navíc kupuje cigarety.

Potraviny jsou do domova nakupovány paní kuchařkou. Pokud dítě potřebuje školní pomůcky, tak má každá skupinka svou skříň s psacími potřebami, nebo dítě dostane peníze a koupí si co potřebuje. Další podstatná věc spojená s penězi je oblečení. Malým dětem je oblečení kupováno od oka, v případě velkých dětí vyrazí vychovatelka s dotyčným do města a něco pořídí. Je jim kladena na srdce cena oblečení, v případě dražšího kusu, si ho musí zakoupit děti sami.

Starším dětem je zakládán bankovní účet v případě, že začínají chodit na brigády. Na tento účet mají přístup jen děti a nakládají si s ním, jak chtějí.

Josef jako nejdůležitější věc, kterou ho vychovatelé naučili uvádí šetření peněz.

Oblast č. 3: Práce

Do pracovního procesu jsou děti z domova zapojovány pomocí brigády. Pokud dítě projeví zájem je mu umožněno o prázdninách chodit na prázdniny a něco si přivydělat. Děti začínají pracovat cca od 16 let, kdy o to sami projeví zájem, nebo v pozdější době, když vidí u ostatních, že si vydělávají peníze, jinak pokud nechtějí, tak na brigády nemusí chodit. Nejčastěji chodí do supermarketů v Benešově, nebo do továrny Mars. Brigády si děti většinou shánějí sami, popřípadě je vychovatelé upozorní na nějaký inzerát, který zahlédly.

Dva respondenti mají pracovní zkušenosti. Jan chodí na brigádu poslední tři roky, za tu dobu navštívil Penny market, Kaufland a Pekárnu. S prací byl převážně spokojen. Ale pracovní zkušenosti mu více přinesla škola než brigády. Důvodem, proč začal pracovat je, že mu nestačilo kapesné. Oproti tomu Patrik odpověděl na otázku: *Proč jsi začal pracovat takto „Abych se o prázdninách nenudil. Chtěl jsem zkusit pracovat, ale peníze nepotřebuju.“* Oproti tomu Josef dosud nikde nepracoval a ani ho to neláká. Josef s Patrikem nemají konkrétní představy, kde by chtěli v budoucnu pracovat, současné studium je baví, ale pracovat by v tomto oboru nechtěli. Janova ideální práce je doplňovač regálů v obchodě, ale zatím bere jakoukoliv brigádu.

Oblast č. 4: Odchod z DD

Odchod z domova je řešen až v době, kdy chce dítě z domova odejít. Pak si s ním vychovatelé sednou a probírají s ním možné způsoby kam by mohl jít. Snaží se mu pomoci najít práci, popřípadě bydlení. Nejvíce je dětem doporučováno, aby nějakou dobu pobývali v Domě na půl cesty. Při odchodu, jak uvádí vychovatelka *„dětem je neustále připomínáno na koho se můžou obrátit, když budou mít problém. Za kým jít, když budou bez práce, nebo se mohou obrátit na nás, nejčastěji kontaktují sociální pracovníci, nebo patrona“*

Na otázku: Na koho se děti obrátí s problémem? Se každému vybavila jiná osoba. Jan by šel za svým bratrem nebo přítelkyní. Josef by svůj problém po odchodu řešil s babičkou, nebo by se obrátil na paní ředitelku domova. A Patrik se snaží si své problémy řešit sám, ale s velkým problémem by šel za vychovatelkou, pokud by se jednalo o mužský problém, tak by se obrátil na patrona.

Jan s Josefem vnímají vychovatele jako zaměstnance domova, který tam musí být, oproti tomu Patrik k nim má kladný vztah vnímá je jako své blízké osoby. Jan ve vychovatele ztrácí důvěru poté co se jednou svěřil se svým problémem a rázem to věděli všichni vychovatelé.

Z domova by si všichni odnesli své telefony, oblečení a pak věci, které buď dostali jako dárky k narozeninám a Vánocům, nebo si je koupili za své peníze.

Na odchod z domova pohlíží každý z kluků jinak Jan plánuje, že půjde do Domu na půl cesty. I když se odchodu bojí, tak ho plánuje v blízké době, aby si mohl začít vydělávat sám a dostával tak víc peněz, než dostává na praxi ve škole. Patrik o odchodu prozatím nepřemýšlí, ale už se těší až odejde a uvědomuje si, že to bude těžké. Patrik se připravuje teoreticky „*zatím se ptám jako ve škole, jaký je potom třeba uplatnění. Jinak si teda šetřím peníze. Ale tady v domově se moc neptám, když mě něco zeptá, tak se radši zeptám mimo domov. Většinou patrona. A vychovatelky se moc nestaraj.*“ Josef se na odchod nijak nepřipravuje, ale už ví, že až za rok dostuduje, tak chce z domova odejít. Na odchod se těší, protože bude bydlet sám.

Všichni mladí respondenti se shodli na tom, že by jednou chtěli bydlet v rodinném domku.

Na otázku, jestli si vychovatelka myslí, že jsou jejich děti připraveni do samostatného života odpověděla: „*Máme snahu dětem pomoci, připravit je, ale může se stát cokoliv a dokud si tím neprojdou, tak na to nebudou pořádně připraveni. Ale snažíme se jim dát maximum co můžeme.*“

Oblast č. 5: Doprovodné programy

DD Racek spolupracuje s programy Život nanečisto a Patron. Vychovatelka domova konstatovala: „*S programem Život nanečisto máme dobré zkušenosti, děti se tam rádi vrací.*“ Dále domov spolupracuje s městem Benešov, při pořádání každoročního běžeckého festivalu.

Respondent Josef se doposud žádného programu neúčastnil a domnívá se, že o žádném kurzu ani neslyšel. Jan s Patrikem se kurzů účastnili opakovaně a oba dva mladí muži hodnotí kurzy pozitivně. Jan uvádí že, „*mnohem užitečnější věci jsem se naučil v programu život na nečisto než v děcáku. Třeba v tom životě na nečisto nám řekli, co je to inkaso i jsme se to učili počítat, bavili jsme se i to takovejch těch rodinejch věcech.*“ Pro Patrika byl nejužitečnější program s názvem Práce a hospodaření. Oba tito kluci jsou dále zapojeni do programu Patron, kdy každý z nich má svého dospělého kamaráda se kterým se můžou bavit o všem, vidí v něm vzor, toho, jak by jednou chtěli žít.

8.5.2 Dětský domov Nové Strašecí

Oblast č. 1: Bydlení

Běžný den v domově v Novém Strašecí probíhá dosti podobně jako v domově Racek nebo v rodinném prostředí. Děti se ráno ve svých rodinkách nasnídají a jsou vyprovázeni do školy. Po skončení škol a školek se děti vrací do domova. Oběd se zde podává jako společné jídlo uvařené kuchyní domova a zbytek dne je strava zajišťována v jednotlivých rodinách. V odpoledních hodinách mají děti volnou zábavu nebo docházejí na různé zájmové kroužky a také probíhá příprava na další školní den. Čistota ubytovacích prostorů je zajišťována samotnými skupinami. Všichni respondenti z tohoto domova se shodli na naučených domácích pracích jako je: vaření, mytí nádobí, utírání prachu, vytírání, vysávání a praní prádla. Respondentka Anna navíc uvedla zalívání květin a žehlení prádla. *„Tak já jako nejstarší holka ve skupině s vychovatelkou peru a žehlím. Pak umím přišívat knoflíky a zašít nějaké ty díry na oblečení.“* Děti jsou přítomni u všech prací na zahradě a podílejí se i na opravách rozbitých kol a dalších drobných oprav věcí v domácnosti.

Chod domova je opět zajišťován bez přítomnosti dětí, ale jak uvádí pan ředitel: *„Nedostali jsme se tak daleko, že by si každá rodinka platila nějakýma virtuálními penězma, to jsem taky zažil v jednom dětském domově. Tohleto neděláme a snažíme se o to, aby se učili hospodařit nebo šetřit energiemi, s tím že jsou třeba seznamování s tím, jestli stouply nebo klesly náklady na energie.“*

Všichni respondenti uvedli, že by si dokázali obstarat nové bydlení a zařídit si v něm potřebné vybavení a platit za energie jako je voda, elektřina a plyn.

Děti jsou v domově v Novém Strašecí podporováni v samostatnosti v mnohých směrech. Ať už udržováním čistoty v domově, tak případným sháněním brigády, chozením na pohovory a sepisováním životopisů s případnou konzultací vychovatelů. Děti jsou motivovány v tom, aby si své osobní záležitosti zařizovali samy, chodily na úřad, poštu a případné pohovory. Všichni respondenti si své občanské průkazy vyřizovali sami.

Respondenti Jan a Jaroslav jsou přes školní rok ubytovaní v domově, ale na víkendy jezdí do bytu v Kladně. Tento byt jim platí děda s babičkou, se kterými by chtěli žít, ale byli soudem umístěni do DD. *„Děda si nás chtěl vzít do pěstounské péče, ale soud to zamítl, že prý není důvod, což jsme nepochopili.“*

Oblast č. 2: Finance

Všechny děti v domově v Novém Strašecí jsou o letních prázdninách posílány na brigády. Respondent Jaroslav a Jan jsou v současné době zaměstnáni ve firmě Slevomat, dříve a před příchodem do domova na brigády nechodili. Respondentka Anna je zaměstnána ve firmě McDonald. *„Je to tam náročný, ale zase je to dobrá zkušenost do budoucna a budu si pak vážit toho co mám.“*

Všem respondentům byl založen bankovní účet, na který jim chodí vydělané peníze z brigády. Kartu od účtu mají schovanou v trezoru v domově a když si něco chtějí koupit, tak si o kartu zažádají a pak jí navrátí do trezoru.

Děti jsou v domově obeznamovány s hodnotou peněz, je jim kladeno na srdce šetření za energie. Pan ředitel domova má vytříbený názor na poučování dětí externisti., *„pokud se týká těch externistů tak tam člověk musí bejt opatrněj, já jsem se musel rozloučit s několika firmama. Ta zkušenost není úplně nejlepší, ona se vždycky objeví vlna něčeho na čem můžou různý neziskový organizace získat v podobě grantu poměrně velký peníze takže jsme měli nějaký asi 4 roky období finanční gramotnost, 10 telefonátů denně: Pak sem, ale přijede člověk kterej dětem vysvětluje do čeho mají investovat, hypotéky, ale hlavně investice, akcie, nemovitosti, já potřebuju aby věděli jak si udělat rozpočet na měsíc a něco si ušetřit aby věděli že si nemůžou ty věci nakupovat na úvěr protože buďto to nebudou schopný zaplatit nebo si nakoupí na úvěr věci, který nepotřebujou na který by mohli nějakou dobu počkat, jako dárečky k vánocům, dovolený, že je lepší ty peníze investovat do něčeho jinýho , vybavení domácnosti, ušetřit si třeba na zálohu na vlastní byt, hypotéku jako až pak, to jsou jako podstatný věci ale takových 9 z 10 firem s těma dětma zachází jako s vyšší střední nebo nejvyšší třídou a myslí si že oni odsud odejdou a budou brát 80 000 platy, takže ano využíváme externisty Ale jen velmi omezeně..“*

Jen respondentka Anna vidí význam v dlouhodobém šetření peněz, aby měla nějaký základ až odejde z domova. Když byla respondentům položena otázka: Jaké znáte způsoby placení za energie? Byla u všech respondentů stejná odpověď a to taková, že znají pojem SIPO, na kterém je výčet za všechny energie najednou. Dále znají pojem složenka a inkaso. Vedení domova se s dětmi snaží bavit o aktuálních cenách energií a jestli hodnota stoupá nebo klesá.

Respondenti Jaroslav a Jan si za peníze nejčastěji kupují jídlo a respondent Jan si k tomu kupuje cigarety. Slečna Anna si nejradši za peníze kupuje oblečení, šminky a šperky.

Všichni respondenti uvedli, že peníze jsou základ pro samostatné bydlení a zajištění si toho nejdůležitějšího pro přežití. „Tak peníze jsou důležité pro všechno, že jo. Kupuje se za to jídlo, pití, mýdlo, abych měl kde bydlet a jak cestovat. No a pro všechno ostatní.“ Uvádí respondent Jan.

Potraviny a školní pomůcky jsou nakupovány vychovateli s dětmi nebo jsou na nákup posílány samy děti. „Vždycky když něco potřebuju koupit, tak dostanu peníze a dojdu si do krámu, akorát se mnou řešej, aby to nestálo moc peněz.“ Uvádí respondentka Anna.

Oblast č. 3: Práce

Jak již bylo řečeno v předchozím bodě, domov v Novém Strašecí podporuje všechny děti v letních brigádách. Respondent Jaroslav a Jan jsou v současné době zaměstnáni ve firmě Slevomat, dříve a před příchodem do domova na brigády nechodili. Respondentka Anna je v současné době zaměstnána ve firmě McDonald. V předchozích letech navštívila obchod Tesco, fast food KFC a také byla v jedné menší pekárně. „V pekárně to bylo dobrý, hezky to tam vonělo, ale vadilo mi, že jsem musela stávat hrozně brzo.“

Pan ředitel v domově vyžaduje, aby všechny děti starší 16 let chodili na letní brigádu. Je na nich, aby si našly místo, kam by chtěly jít, dále si tam musí napsat a poté zaslat životopis do vybrané práce a na závěr jdou na pohovor. Domov je podporuje.

Jaroslav by chtěl v budoucnu pracovat v nahrávacím studiu a Jan by se jednou rád živil rukama. Respondentka Anna chce dostudovat školu, kterou studuje a pak by ráda pracovala s dětmi.

Oblast č. 4: Odchod z DD

Při odchodu dětí z domova jim je dáván seznam s kontakty, na koho se mohou obrátit v případě nouze. Seznam začíná kontakty domova pokračuje přes kontakty na úřady a končí u neziskových organizací, které se zaměřují na danou cílovou skupinu. Před odchodem z domova je všem dětem zajištěno bydlení a zaměstnání kam nastoupí.

Jan a Jaroslav se na odchod velice těší, už v této době bydlí v bytě, který jim platí děda a přes letní prázdniny a školní víkendy v tomto bytě pobývají.

Respondentka Anna se odchodu velice obává, celý svůj život prožila v domově a nezná tak nic jiného. Obává se, že nebude vědět na koho se obrátit se svým problémem. Bratři uvedli, že by se svěřili svému dědovi, který by jim pomohl jejich problém vyřešit.

Slečna Anna vnímá vychovatele v domově jako svoji náhradní rodinu, vybudovala si k nim rodinné vztahy a jsou si velice blízcí. Oproti tomu zbylí respondenti uvedli, že vychovatele v domově vnímají jen jako službu/ osoby, které tam musí být a dohlížet na ně.

Anna a Jaroslav uvedli, že by jednou chtěli bydlet ve svém rodinném domku s rodinou, oproti tomu Jan by nejraději bydlel sám nebo se svojí přítelkyní v pronajatém bytě.

Když jsem se mladých dospívajících respondentů zeptala, jak se připravují na odchod z domova, tak bratři se zatím nijak nepřipravují. Slečna Anna se odchodu velice obává a už od svých 17 let si dává vydělané peníze stranou.

Respondenti si v danou situaci nevybavili žádné informace, které by o životě mimo domov postrádali.

Jan a Jaroslav by se po odchodu rádi nastěhovali do bytu v Kladně ve kterém už pobývají. Na rozdíl od nich poslední respondentka vůbec neví, kam by v případě odchodu šla.

Opět byla panu řediteli podána otázka, jestli si myslí, že jsou jejich děti v domově připraveny na samostatný život. *„vždycky a všude jsou nějaký rezervy, částečně to je způsobený naším nepochopením a špatným přístupem, částečně to je způsobený nějakou liknavostí těch klientů, někdy má člověk pocit, jak jsou perfektně připravený a že jim dal maximum a oni pak najednou v tom životě selžou ale když to vezmu paušálně tak děti z dětského domova, přinejmenším našeho, ale myslím si, že je to velice podobný tak jsou určitě připravený na život líp, než jsou moje děti doma.“*

Oblast č. 5: Doprovodné programy

. DD v Novém Strašecí dlouhodobě spolupracuje s programy Život nanečisto a Patron. Respondenti Jan a Jaroslav se za svou krátkou dobu pobytu v domově žádného takového programu neúčastnili. Respondentka Anna, se zúčastnila jednoho kurzu Života na nečisto, který se jí líbil, ale nedozvěděla se moc nových informací, vše už znala z domova.

Do programu Patron je v DD v Novém Strašecí zapojen jeden mladý muž, který se neúčastnil výzkumu.

8.6 Diskuse

V této kapitole bych se ráda věnovala diskusi nad získanými výsledky výzkumu, jeho metodologií a validitě dat.

8.7 Diskuse k získaným výsledkům

Výzkumná podotázka č. 1: Jak jsou děti připraveny na odchod v oblasti bydlení?

Všechny děti až na Josefa jsou obeznámeny s různými způsoby, jak se platí za energie, rozcházet se začínají ve způsobu, jak se k těmto informacím dostali. Děti z domova Racek se v této oblasti vzdělaly díky doprovodnému programu Život nanečisto, zatím co dětem z domova v Novém Strašecí jsou podávány informace ze stran vychovatelů. Kdy k tomu přispívá názor pana ředitele, že většina externistů nepodává ty správné informace, které jsou pro děti podstatné.

V oblasti samostatného bydlení chce jen jeden respondent žít sám v bytě, zbytek mladých respondentů chce bydlet v domě a mít svou rodinu. Myslím si, že dobrou výchovou a hlubokými vztahy v DD jsou děti kladně naladěné na rodinné prostředí i když se svou vlastní rodinou mají špatné zkušenosti nebo vůbec žádné.

Co shledávám jako nedostačující je příprava dětí v DD Racek v oblasti vaření. Strava je tu po celý rok zajišťována společnou kuchyní a děti se učí vařit jen na své vyžádání a pokud jich je dost a dohodnou se na společném jídle. Může se tedy stát, že děti při odchodu neumějí vařit. Této situace se obávám u Josefa, je to tichý a neangažovaný muž, který si neřekne o aktivitu navíc. A sám přiznává, že neumí vařit. Náznaky špatné připravenosti v oblasti vaření můžeme shledat i u Patrika, který jak uvádí umí vařit trochu, ale povede se mu to jen za přítomnosti dalších lidí. Samotnému se to doposud nepovedlo.

Jako další zápornou věc na straně domova Racek vnímám praní prádla. Prádlo je zde pouze v režii uklízečky a nočních vychovatelek. Děti tak nemají praktické zkušenosti s tříděním prádla, nastavováním pračky a případným žehlením. Opět se tu setkáváme pouze z dobrovolností, a to hlavně u starších dívek, které třídí hotové prádlo do rodinných skupin podle barvy na cedulce. Patrik i Jan jsou teoreticky obeznámeni s tříděním prádla, ale oba postrádají praktické zkušenosti, kdy si stěžují hlavně na to, že nezvládají nastavit pračku.

Oproti tomu shledávám velice kladně přípravu ve stejných aktivitách v domově v Novém Strašecí, kde si rodiny celý rok vaří samy s výjimkou společných obědů ve všední dny. Prádlo je zde práno individuálně v každé skupině a starší dívky se pak zapojují do žehlení prádla. Dále se děti v obou domovech naučily domácím pracím jako je vysávání, vytírání, utírání prachu a mytí nádobí.

Na otázku, jestli se těší na odchod z domova odpověděli všichni mladí respondenti, že ano. Polovina respondentů, tedy 3 lidé si pamatují dobu, než se dostali do domova. Všichni uvádějí, že se všem dovednostem a znalostem naučili díky pobytu v domově.

Celkově bych připravenost v oblasti bydlení zhodnotila jako dostačující, ale určitě je co vylepšovat ze strany domova Racek.

Výzkumná podotázka č. 2: Jak jsou děti připraveny na odchod v oblasti zaměstnání?

Dle mého názoru zde opět musím vytknout práci domova Racek. Pracovní zkušenost dětí je zde postavena na myšlence, že děti začnou pracovat, když uvidí u svých kamarádů vydělané peníze a mají tak možnost koupit si více věcí. Opět zde můžeme dát za příklad respondenta Josefa, který nemá potřebu si vydělávat více peněz a nemá tak důvod nastoupit na brigádu. Oproti tomu Jan s Patrikem na brigádu chodí, ale jejich důvody jsou, aby měli více peněz, nebo aby se nenudili.

DD v Novém Strašecí vyžaduje, aby všichni straší 16 let chodili na brigádu a naučili se tak povinnosti docházet do práce dle nařízení vedoucího a naučili se pracovním návykům.

Brigády jsou v obou domovech sháněny převážně dětmi přes internet nebo jsou nabídnuty sponzory domova.

„Když se mi rozbilo kolo, tak se dalo údržbáři, který ho odvezl do opravy a pak mi ho vrátili. Hrozně mi to vadí, protože se nenaučím si to kolo sám opravit.“ Toto rozhořčení bylo zmíněno respondentem Janem a po doptání obou dalších respondentů z domova Racek jsem se setkala s podobným názorem.

Celkově bych oblast zaměstnání v domově Nové Strašeni hodnotila jako za dostačující přípravu na odchod. V domově Racek už si nejsem jistá, kvůli přístupu vedení k pracovním zkušenostem jejich dětí. Protože se může stát, že dítě bude odcházet z domova bez jakýchkoliv pracovních zkušeností.

Výzkumná podotázka č. 3: Jak jsou děti připraveny na odchod v oblasti finanční vzdělanosti?

Všichni respondenti jsou obeznámeni s hodnotu peněz a plně si uvědomují, že peníze jsou základ pro plnohodnotný život. Respondent Patrik je pak názoru, že je důležité si peníze šetřit i do budoucna. *„Já si myslím, že je dobré si šetřit. Já nemám potřebu utrácet. Myslím si, že je dobrý si šetřit do budoucna. Protože pak kdybych chtěl jet na dovolenou nebo si chtěl něco koupit.“* Ostatní respondenti také vidí smysl v šetření peněz, ale už jen krátkodobě, aby si vždy mohli koupit něco dražšího. Nedávají si peníze na stranu z důvodu, aby měli našetřený základ do samostatného života. Například respondent Jaroslav uvádí: *„Ono jde o to, kolik si zvládnem ušetřit, když mám na konci prázdnin jen 2 000,- tak je to šetření takový divný, že jo. Tak si radši něco koupím.“*

Na otázku: Co si nejčastěji kupuješ za peníze? Odpověděli všichni respondenti, že si kupují jídlo a pak dva respondenti cigarety.

Respondenti se rozcházejí ve znalostech o možnostech placení za energie v domácnosti. Dva respondenti z domova Racek jsou o těchto způsobech obeznámeni, ale jen díky programu Život nanečisto. Josef pak uvádí, že o žádném ze způsobů neslyšel. Oproti tomu všichni tři respondenti z domova v Novém Strašeni si několik možností vybavili.

Pokud se podíváme na činnost domovů, domnívám se, že lepší příprava vychází z domova v Novém Strašecí. Jejich děti jsou obeznámeni o všech možnostech placení, všem je zakládán bankovní účet. Zatímco domov Racek, především vychovatelé se dle časté odpovědi jejich dětí, moc nezajímají a nesdělují jim důležité informace.

Na život mimo domov jsou ve finanční oblasti připraveny především respondenti z domova v Novém Strašecí. Mladým lidem žijícím v domovech Racek chybí určité informace a podmínky ze stran vychovatelů.

Výzkumná podotázka č. 4: Jak je vnímána připravenost dětí z pohledu vychovatelů?

Vychovatelka v domově Racek uvádí „*Máme snahu dětem pomoci, připravit je, ale může se stát cokoliv a dokud si tím neprojdou, tak na to nebudou pořádně připraveni. Ale snažíme se jim dát maximum co můžeme.*“ Díky osobnímu setkání a možnosti vidět respondentku při této odpovědi jsem získala pocit, že je respondentka jiného názoru. A to, že děti nejsou dostatečně připravené, když odcházejí.

Pan ředitel domova v Novém Strašecí zastává názor, že jejich děti jsou mnohem připravenější než děti vyrůstající v rodinách. Děti z funkční rodiny se mají kam vrátit, i když v životě narazí a něco se jim nepovede, oproti tomu děti odcházející z ústavní péče musí být natolik připraveny, aby se s krizovou situací vypořádaly, nebo měly dostatek kontaktů na koho se mohou obrátit.

Výzkumná podotázka č. 5: Jaké jsou představy a očekávání mladých lidí o samostatném životě?

Na základě získaných dat a velkého zastoupení kladných odpovědí (které jsou zmíněny v oblasti 4: odchod z DD) na otázku: Zda děti postrádají nějaké informace o samostatném životě, se domnívám, že můžeme hovořit o dobré připravenosti dětí na odchod z domova.

Zastávám názor, že děti z domova Racek své připravenosti z velké části vděčí cyklu kurzů Života na nečisto. Kde se jim dostalo mnohým praktickým zkušenostem a informacím, které jim v domově nebyli poskytnuty, pokud se na ně nezeptaly. Což mohlo nastávat velice zřídka z důvodu nedůvěry ve vychovatele v domově. Jan k nim získal velice záporný vztah po jeho špatné zkušenosti, kterou uvádím v kapitole analýza dat v oblasti odchod z DD.

Hlavní výzkumná otázka: Jaká je připravenost mladých lidí na odchod z dětského domova?

Po porovnání dat z jednotlivých domovů si myslím, že dětem z domova v Novém Strašecí je poskytována rozsáhlejší příprava na odchod z péče. V obou případech jsou děti dle mého názoru dostatečně připravené na odchod z péče, nicméně domov Racek by měl zapracovat na věcech jako je vaření s dětmi, povinná brigáda pro všechny starší 17 let a děti by měly být podporovány ve větší samostatnosti. Místo zvaní externisty do domova jednou za rok, by se vychovatelé mohly s dětmi bavit častěji a více na téma domov a povinnosti s tím spojené.

Z celkového pohledu, dopadlo šetření pozitivně s malými nedostatky na straně jednoho domova.

8.8 Diskuse k metodologii

Ve své praktické části jsem volila kvalitativní výzkum. Cílem kvalitativního výzkumu je porozumění danému problému. Výzkum tedy nevychází ze stanovených hypotéz, ale z formulovaných výzkumných otázek. Mezi jeho výhody můžeme zařadit získání bohatých, podrobných informací o malém počtu respondentů, které získáváme pomocí hloubkových rozhovorů. Tento způsob výzkumu nám umožňuje v průběhu zkoumání reagovat na nově zjištěné vztahy. Oproti tomu jeho nevýhodou je, že se jeho výsledky nedají generalizovat na celkovou cílovou populaci. Mezi další nevýhody můžeme zařadit velkou ovlivnitelnost výzkumníkem, který se nachází uvnitř výzkumu a může tak ovlivňovat respondenty při vzájemném kontaktu.

Rozhovory s respondenty se nedají standardizovat, protože každý rozhovor je trochu jiný.

Můj vzorek mladých respondentů je tvořen 5 mladými muži a pouze jednou dívkou, takže se v tom případě se nedá mluvit o validním, reprezentativním vzorku. Výběr respondentů byl ztížen dobou, ve které byl výzkum prováděn. Rozhovory byly dělány v době prázdnin, kdy bylo hodně dětí na táborech, chodily na brigády, popřípadě byly u rodičů. V obou domovech jsem se setkala s větším zastoupením chlapců v cílové skupině než dívek.

Jsem si vědoma toho, že kvalita získaných dat od bratrů Jaroslava a Jana může být zpochybněna z důvodu, provádění rozhovoru s oběma chlapci najednou, mohlo tak dojít k velkému vzájemnému ovlivnění.

Také nemůžeme mluvit o homogenitě ve výzkumném souboru, protože je dotvořen rozhovory s osobami poskytující výchovu dětem v dětských domovech. Konkrétně se jedná o vychovatelku domova Racek a pana ředitele domova Nové Strašecí. V případě domova v Novém Strašecí mohlo dojít ke zkreslení dat, které mi byli sděleny panem ředitelem za účelem lepšího mínění o domově.

9 Závěr

Děti si během svého dětství utvářejí pohled na život, vlastní hodnotový systém, učí se různým dovednostem, učí se o normách chování ve společnosti atd. Všechny tyto poznatky získávají především v rodině od svých rodičů a sociálního prostředí, které je obklopuje. Všechny poznatky získávají i děti vyrůstající v ústavní výchově, toto prostředí je však velmi specifické na hodnoty, které tu děti mohou získat.

Záměrem mé bakalářské práce bylo poukázat na nedostatky v přípravě mladých lidí odcházejících z ústavní péče.

V teoretické části mé bakalářské práce byly definovány důvody, které vedou k odebrání dětí z jejich původních rodin a k následnému umístění do náhradní výchovné péče. Další kapitola byla věnována systému náhradní výchovné péče. Výchovná péče se skládá z náhradní rodinné péče a ústavní péče. Kapitola je především zaměřena na ústavní péči o nezletilé děti. V další kapitole je popsána psychická deprivace, která se projevuje u dětí umístěných v ústavní péči. Na závěr teoretické části jsem se věnovala doprovodným programům neziskových organizací, které jsou koncipované pro děti vyrůstající v ústavní péči a měly by jim být nápomocny v přípravě na samostatný život bez ústavu.

Cílem praktické části bylo zhodnotit, jak jsou absolventi konkrétních dětských domovů ve Středočeském kraji připraveni na odchod z domova. Šetření bylo prováděno v 5 hlavních oblastech – bydlení, peníze, práce, odchod z DD a doprovodné programy. Polostrukturovaných rozhovorů se účastnilo 6 mladých respondentů z domova Racek a domova v Novém Strašecí. Výzkumný soubor byl doplněn o rozhovory s vychovateli z daných domovů. V metodologické části jsem popsala způsob a postup při získávání dat. Výsledky praktické části ukázaly, že děti z těchto domovů jsou obeznámeny se základními pojmy o samostatném žití avšak, získané informace jsou jen povrchní a nepřipravují děti na zátěžové situace.

10 Seznam použité literatury:

1. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Organizace náhradní rodinné péče*. In: MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
2. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.
3. GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.
4. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
5. KOŤA, J. 2004. *Socializace*. In: JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
6. KOVAŘÍK, Jiří, Věduna BUBLEOVÁ a Kateřina ŠLESINGEROVÁ. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.
7. LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
8. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2000. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-494-X.
9. MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.
10. MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
11. MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
12. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
13. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

14. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
15. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2
16. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.
17. MULHEIR, M. BROWNE, K. *De-institutionalizing and Transforming Children's Service*, University of Birmingham, Birmingham 2007 In: MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
18. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4
19. PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní. ISBN 80-901-8965-2.
20. ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.
21. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Portál, Praha, 1998, 383 s. ISBN 80-7178-269-6
22. ZELENÁ, Martina a Alžběta KLÉGROVÁ. *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-67-9.

Internetové zdroje

23. Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže. 2017. Statistická ročenka školství [online] MŠMT, odbor školské statistiky, analýz a informační strategie [cit. 2017-04-18] Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>
24. MPSV. 2016–2017. Slovník sociálního zabezpečení [online] MPSV [cit. 2017-07-01] Dostupné z: <http://slovník.mpsv.cz/osvojeni-adopce.html>
25. Kancelář veřejného ochránce práv. leden 2014. *Moje dítě je v dětském domově nebo ve výchovném ústavu* [online] Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2017-07-05] Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/dite-v-detskem-domove/>
26. Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže. DBUV- Databáze zařízení ústavní výchovy [online] MŠMT [cit. 2017-07-12] Dostupné z: https://datanastenka.msmt.cz/Sitepages/dbuv.aspx#InplviewHashcfbb2f28-a3a9-4dd798e4-fc2267ceaf93=SortDir%3DAscSortField%3DTyp_x0020_za_x0159_x00ed_z_e--n_x00ed_-WebPartID%3D%7BCFBB2F28--A3A9--4DD7--98E4--FC2267CEAF93%7D
27. Otevři Dveře. 2016. Co děláme [online] Otevři Dveře [cit. 2017-07-16] Dostupné z: <http://otevridvere.cz/o-nas/>
28. Letní dům. *Spolu do zaměstnání* [online] Letní dům [cit. 2017-07-16] Dostupné z: <http://www.letnidum.cz/spolu-do-zamestnani>
29. TALPA. 2017. *o projektu* [online] ipatron [cit. 2017-07-16] Dostupné z: <http://ipatron.cz/o-projektu/>
30. MÁLIKOVÁ, HOLÁ. a kol. 2007 *Pěstouni mají nárok na služby*. [online] OS Rozum a cit. [cit. 2017-07-13] Dostupné z: http://www.pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Pestouni_maji_pravo_na_sluzby%282007%29.pdf
31. Život nanečisto. *Základní principy projektu* [online] Život na nečisto [cit. 2017-07-27] Dostupné z: <http://www.zivotnanecisto.cz/o-projektu>

32. L. Arnau-Sabatés, R. Gilligan, *Children and Youth Services Review* 2015, [cit. 2017-07-28] Dostupné z:
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740915001103?via%3Dihub>
33. HANÁKOVÁ, KORMAŇÁK. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti*, [online] 2014–2017 Komerční banka [cit. 2017-07-28] Dostupné z:
<http://www.nadacejistota.cz/o-nadaci/aktuality/pruzkum-financovany-nadaci-jistota/>

Legislativní ustanovení

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Nařízením vlády č. 460/2013 Sb. o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

Příloha 1.

Otázky k polostrukturovanému rozhovoru s mladými lidmi, před odchodem z domova.

Můžeš mi na úvod něco o sobě říct?

Práce:

- Jsi v současné době někde zaměstnán/a? Pověz mi o tvé práci.
- Jaké máš doposud pracovní zkušenosti?
- Jak jsi sehnal/a své brigády?
- Z jakého důvodu jsi začal/a pracovat?
- Co se ti na tvé současné práci líbí?
- Kde by jsi jednou chtěl/a pracovat? Jak by měla vypadat náplň tvé práce?

Peníze:

- Co si nejčastěji kupuješ za své peníze?
- Co všechno si v současné době platíš sám?
- Pověz mi o tom, jak vycházíš s penězi, které máš k dispozici na měsíc.
- Když ti zůstanou peníze navíc, co s nimi uděláš?
- Pověz mi, co si myslíš o dávání peněz stranou a šetření si jich.
- K čemu všemu jsou podle tebe peníze důležité?
- Jaké znáš způsoby placení?

Bydlení:

- Jak dlouho žiješ v DD?
- Pamatuješ si něco z doby, než jsi přišel/a do DD?
- Co se ti líbí na životě v DD?

- Co všechno si budeš muset v novém bydlení zařídit? Za co všechno budeš muset platit?
- Jaké umíš domácí práce? Kdo tě jim naučil?
- Jak se podílíš na chodu DD?
- Co všechno tě vychovatelé naučili?
- Jaké věci, které máš tady v DD jsou ve tvém vlastnictví? Jak jsi se k nim dostal/a?

Vztahy a odchod z DD

- Těšíš se na odchod z DD? Proč?
- Kde bys chtěl/a bydlet až opustíš DD?
- Na koho a proč se můžeš obrátit se svými problémy?
- Jaký vztah máš k vychovatelkám DD?
- Jak se připravuješ na odchod z DD?
- Co je podle tebe nejdůležitější znát před odchodem z DD?
- Jaké informace o životě mimo DD postrádáš?

Doprovodné programy:

- Účastnil/a jsi se nějakého programu život nanečisto nebo podobného?
- Kolika kurzů jsi se účastnil/a celkem?
- Pověz mi o tvé účasti víc.
- Co ti kurz přinesl?
- Co se ti na kurzu nelíbilo?
- Jaké rady ti přijdou užitečnější? Od vychovatelek nebo z programu?

Příloha 2.

Otázky k polostrukturovanému rozhovoru s vychovateli.

Bydlení:

- Jak u vás probíhá běžný den?
- Jaké práce v domácnosti děti učíte?
- Kdo u vás zodpovídá za chod domova po finanční stránce?
- Povězte mi prosím o tom, jak obeznamujete děti o samostatném bydlení a s náležitostmi s ním spojené.
- Jakým způsobem učíte děti samostatnosti?

Peníze:

- Jak nakládáte s kapesných dětí?
- Jakým způsobem podporujete děti v přípravě na práci?
- Kdo u vás nakupuje potraviny, školní pomůcky a oblečení dětem?
- Mají děti bankovní účet? Jaké mu o něm poskytujete informace a kdo ho spravuje?
- Jakým způsobem vzděláváte děti o penězích?
- Co všechno si děti platí ze svých peněz?

Odchod z DD:

- Když se s dětma bavíte o odchodu z DD, o čem je poučujete?
- Na koho se vaše děti po odchodu z DD mohou obrátit s problémem?
- Do jakých doprovodných programů pro děti z DD vaše děti zapojujete?
- Jsou podle Vás děti dostatečně připraveni na odchod do samostatného života?

